
KERÜL, AMIBE KERÜL – INFLÁCIÓKEZELÉS A HAZAI ÉLELMISZER-KISKERESKEDELEMBEN

Gyulai László¹⁴, Nagy Gyula¹⁵

DOI: [10.29180/978-615-6886-01-9_5](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-01-9_5)

ABSZTRAKT

A gazdaságpolitika sikerét a win-win esetek kiaknázása alapozza meg. Ebben az írásban azonban az elmúlt években bekövetkezett élelmiszerár drágulás és a magyarországi élelmiszer-kiskereskedelem veszteségei kapcsán azt mutatjuk be, hogy a lose-lose esetek is tanulságosak lehetnek. A gazdaságpolitikai intézkedések megválasztásánál ezek iránymutatást adhatnak arra vonatkozóan, hogy a jövőben fenntartásokkal célszerű kezelni vagy inkább kerülni kell az ilyen beavatkozásokat. Az infláció, azon belül a kiugróan magas hazai élelmiszer áremelkedés megfékezésére alkalmazott kormányzati gyógymód fő elemét 2022-ben az „ársapkák” rendszere alkotta, melyet kiegészített a termékadó, valamint a kiskereskedelmi adó emelése és a pótagó bevezetése. Ezek az intézkedések különösen az élelmiszerkereskedelmi ágazat nagyvállalatainak eredményét rontották. Ezek a cégek a különadók megfizetésével hozzájárultak a gazdaságpolitika mozgásterét bővítő bevételek növeléséhez, ugyanakkor nyereség áldozatuk nem az élelmiszer infláció célirányos mérséklését, hanem a költségvetési centralizációt szolgálta. A kormányzati gazdasági beavatkozás alkalmazott eszköztára szelektív jövedelemelvonásra összpontosított, torzította a versenypiaci működés feltételeit, és nehéz helyzetbe hozta az élelmiszer kiskereskedelmi ágazat legfontosabb szereplőit. Az ORBIS Europe adatbázisból 3538 vállalkozás adatait dolgoztuk fel, kiemelten a hat legnagyobb piaci szereplő teljesítménymutatóinak vizsgálatára összpontosítottunk. Elemzésünkben arra próbálunk választ találni a pénzügyi mutatószámok segítségével, hogy az ágazat szereplőinek tevékenysége, árképzési gyakorlata mennyire járult hozzá az élelmiszerinfláció felfutásához, azaz volt-e szerepük, felelősségük ebben a folyamatban.

Kulcsszavak: élelmiszer infláció, profit infláció, pénzügyi mutatók

JEL-kód: D40, E31, H20, H32, L66

14 Gyulai László, óraadó, Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Pénzügy Tanszék, e-mail: gyulai.laszlo@uni-bge.hu

15 Nagy Gyula, főiskolai tanár, Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Pénzügy Tanszék, e-mail: drnagy.gyula@uni-bge.hu

BEVEZETÉS

A 2012 utáni éveket jellemző nagyon alacsony inflációt 2021-től a Covid-19 okozta válság és a globális ellátási láncok összeomlása által kiváltott gyors ütemű fogyasztói ár növekedés váltotta fel. Ezt tovább fokozták az orosz-ukrán háború kitörését követően a globális piacokon bekövetkezett nyersanyag és energiaár robbanás hazai piacra gyakorolt közvetlen és közvetett hatásai. Az infláció 2023 januárjára 25,7 százalékra emelkedett, az élelmiszeripari termékek közel másfélszeresére drágultak. Ahogy az 1. sz. táblázatból is látható, a 2022-es év a rendkívül nehéz körülmények ellenére a hazai vállalatok jelentős része számára kedvezően zárult. Nőtt az árbevétel, javult a jövedelmezőség és a gazdálkodás hatékonysága. Semmilyen szempontból nem tartozott azonban a nyertesek közé az „Élelmiszer jellegű bolti vegyes kiskereskedelem” ágazat (TEÁOR¹⁶ kódja 4711) hat legnagyobb forgalmú szereplője, melyek összességében a hazai élelmiszer-kiskereskedelem értékesítési forgalmának több mint felét adják.

A kiugróan magas élelmiszer inflációt – a közhiedelemmel ellentétben – alapvetően nem az élelmiszer kiskereskedelmi vállalatok gerjesztették 2022-ben, amit az is bizonyít, hogy az eladott áruk beszerzési értéke (ELÁBÉ) és az értékesítés nettó árbevétele majdnem tökéletesen azonos mértékben nőtt a hazai piac mind a hat kiemelt szereplője esetében. Az infláció kezelése, azon belül kiemelten az élelmiszerek drágulásának megfékezése érdekében életbe léptetett kormányzati intézkedések (ársapkák bevezetése) azonban elsősorban mégis őket sújtották a legnagyobb mértékben. Ehhez járult hozzá az extraprofit adó kivétele, mely abban az évben a kereskedelmi adóval együtt 144 milliárd forintos terhet jelentett az ágazat legnagyobb hat szereplőjének. Eredményük drasztikusan romlott, többségében negatív tartományba került.

Az adatok alapján az a következtetés vonható le, hogy az infláció megfékezését, a költségvetés hiány enyhítését célzó, több „hullámban” bevezetett kormányzati intézkedések, a durván differenciált adóterhelés nemcsak torzította a versenypiaci működés feltételeit, de a piac fontos, életképes szereplőit is veszélyes helyzetbe sodorta.

16 A TEÁOR a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszerét jelenti. 2008. január 1-jétől a TEÁOR'08 van érvényben, és ezt alkalmazzák a gazdasági szereplők főtevékenységének meghatározására.

1. sz. táblázat: A kiemelt szereplők részesedése 2022-ben az ágazat társas vállalkozásainak összesített adataiból¹⁷

Megnevezés	Nettó árbevétel		Mérlegfőösszeg		Saját tőke	
	ezer EUR	%	ezer EUR	%	ezer EUR	%
LIDL Magyarország Bt.	2 559 490	20,6%	919 450	19,5%	340 720	16,3%
TESCO-GLOBAL Áruházak Zrt.	1 901 617	15,3%	940 041	19,9%	666 922	31,9%
SPAR Magyarország Kft.	1 912 233	15,4%	680 399	14,4%	208 979	10,0%
ALDI Magyarország Bt.	1 041 101	8,4%	290 592	6,1%	124 614	6,0%
PENNY-MARKET Kft.	1 009 847	8,1%	220 003	4,7%	24 660	1,2%
AUCHAN Magyarország Kft.	883 641	7,1%	387 030	8,2%	84 327	4,0%
Az első hat vállalkozás	9 307 929	74,7%	3 437 516	72,7%	1 450 223	69,3%
Az ágazat többi szereplője	3 145 044	25,3%	1 287 987	27,3%	642 447	30,7%

Forrás: Saját szerkesztés az ORBIS-Europe adatbázis adatai alapján

A HAZAI GAZDASÁGI KÖRNYEZET ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI A 2010-ES ÉVTIZEDBEN

A globális pénzügyi és gazdasági válságot követő kilábalás időszakában 2013-tól a magyar gazdaság teljesítménye egészen 2019-ig meghaladta az Európai Unió (EU) átlagát, a foglalkoztatás dinamikus bővülése mellett. A maastrichti kritériumok¹⁸ közül a költségvetési deficit alatta maradt a 3 százalékos előírásnak, miközben a GDP¹⁹-arányos bruttó államadósság 80 százalék feletti szintjéről

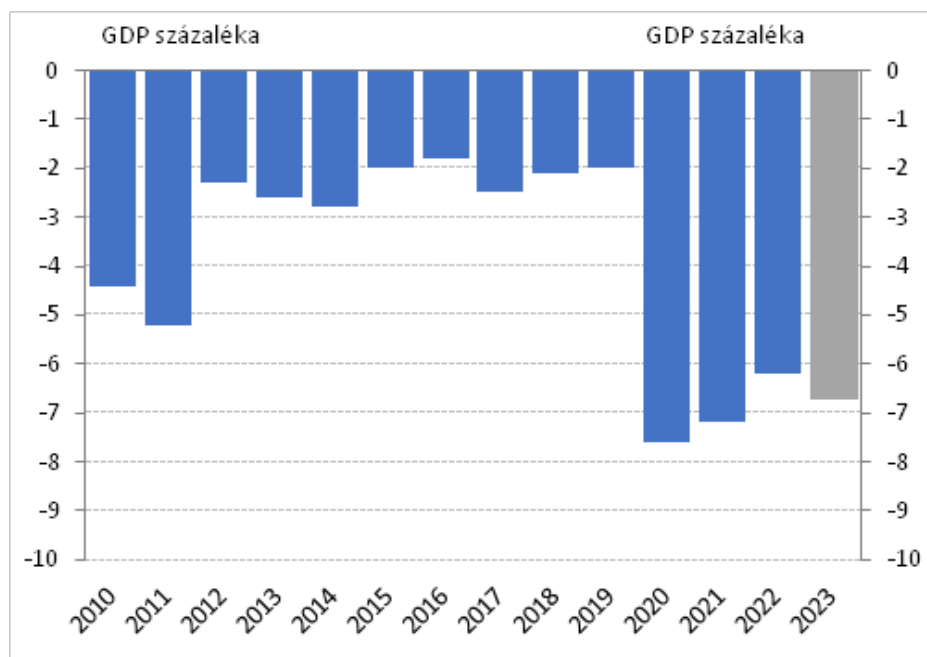
¹⁷ Az arányok a tisztított mintát alkotó vállalkozások összesített adataira vonatkoznak.

¹⁸ A Maastrichti Szerződés 1993-ban lépett hatályba, és tartalmazta a Gazdasági és Monetáris Unióba való belépés konvergenciakritériumait. Ezek az inflációra, az átlagos nominális hosszú lejáratú kamatrátára, az államháztartás hiányára, az államadósságra, valamint az árfolyam stabilitásra vonatkoznak.

¹⁹ GDP – Gross Domestic Product, bruttó hazai termék

2019 végére 65,5 százalékra mérséklődött, ugyanakkor még így is meghaladta a 60 százalékos konvergenciakritériumot. A csökkenő arányú adósság finanszírozása a kialakult alacsony nemzetközi kamatkörnyezetnek köszönhetően számottevő mértékben könnyebbé vált, az államadósság GDP-arányos kamatterhe az időszak során 4,5 százalékról a felére esett vissza (Banai, 2024). Ahogy az 1. sz. ábra is mutatja, a koronavírus járvány miatt bekövetkezett gazdasági visszaesés, és a költségvetés következő két évben kialakult igen jelentős hiánya oda vezetett, hogy 2021-re az eladósodottság 15 százalékponttal ismét közel 80 százalékra emelkedett, vagyis alig két év leforgása alatt elporladt az előző évek erőfeszítéseinek eredménye. Ez még akkor is súlyos következményeket jelent, ha a pandémia által okozott problémák kezelése érdekében az Unió átmenetileg hatályon kívül helyezte a költségvetési deficitre és az adósságra vonatkozó kritériumok teljesítésének követelményét.

1. sz. ábra: A kormányzati szektor eredményszemléletű egyenlege

Forrás: MNB²⁰ (2024a)

Visszakanyarodva a 2008-as pénzügyi válság utáni időszakhoz, a 2012-es 5,7 százalékos fogyasztói árnövekedést követően az infláció gyors csökkenésnek indult, 2014-2015-ben defláció, a következő évben pedig mindössze 0,4 százalékos áremelkedés volt megfigyelhető. Ezt követően, nem függetlenül a kormányzati gazdaságélénkítési törekvésektől, az infláció ismét emelkedni kezdett, és 2019-ben már 3 százalék fölé került, majd a Covid-19 által okozott válság, a globális ellátási láncok működési zavarai nyomán újabb lendületet vett. A hazai és az uniós áremelkedés üteme között 2017-től egyre erőteljesebben nyílt az olló, jóllehet addig jobbra szinkronban voltak (Trippon, 2023a). A 2022 februárban kitört orosz-ukrán háború által a globális piacokon kiváltott drasztikus nyersanyag- és energiaár emelkedés következményei közvetlen módon hozzájárultak a hazai árszínvonal megugrásához. Ennek következtében már 2022 májusától kétszámjegyű volt a havi áremelkedés az előző év azonos hónapjához képest, ami éves átlagban elérte a 14,5 százalékot. Az infláció 2023 elejére 25,7 százalékra nőtt, amit csak októbertől sikerült havi egyszámjegyre leszorítani, de éves szinten az előző évhez képest így is közel 3 százalékponttal tovább emelkedett.

Különösen gyors volt az élelmiszeripari termékek átlagos drágulása. A 2022 januári 10,8 százalékról a negyedik negyedévben már bőven meghaladta a havi 40 százalékot, decemberben pedig csúcst döntött a 49,3 százalékos mértékével. A 28,5 százalékos éves élelmiszerár drágulás az átlagos fogyasztói árszínvonal növekedésének majdnem a duplája volt, de még 2023-ban is 25,2 százalékos volt. A havi adatok azt mutatják, hogy az érdemi mérséklődés csak 2023 júliusától kezdődött el, decemberben már csak 0,9 százalékos volt a növekedés. A rendkívül magas szinten beragadt élelmiszerárak tényleges csökkenése csak 2024-ben kezdődött el, amelynek mértéke azonban még márciusban is csupán 2,9 százalék volt (MNB, 2024c).

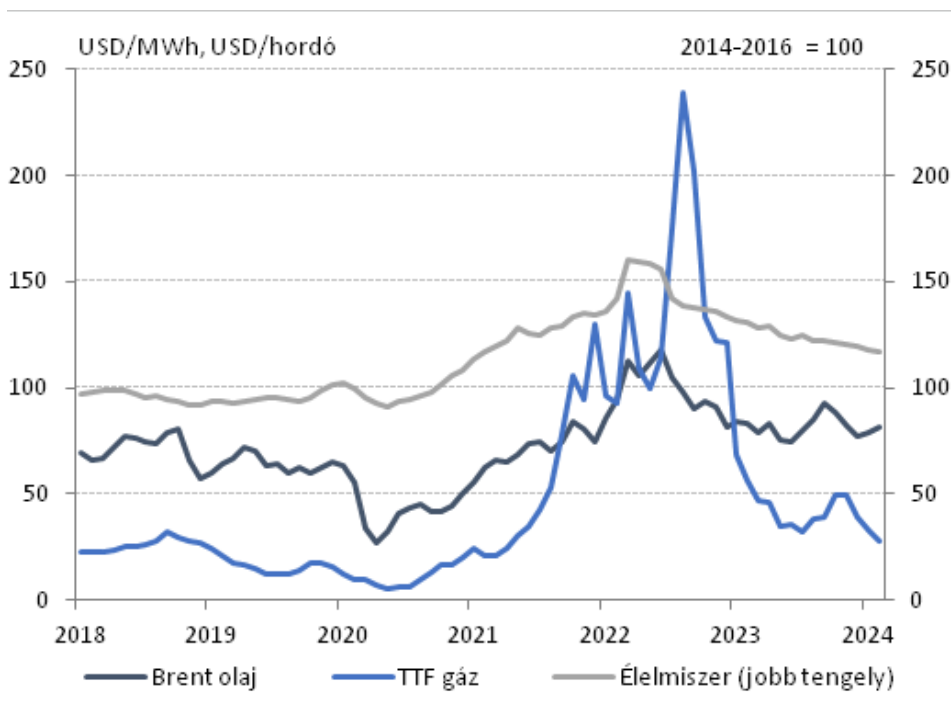
A 2. sz. ábra alapján látható, hogy a hazai élelmiszer áralakulás lekövette a FAO²¹ élelmiszer árindex mintázatát mind a felfutás, mind pedig a lecsengés időszakában. Az ársokk időben egybeesett a térségbeli országokéval, bár azokban az árnövekedés mértéke 20-25 százalékponttal kisebb volt, és általában is jóval mérsékeltebb az élelmiszerárak költségérzékenysége a hazaihoz képest.

A Magyar Nemzeti Bank Pareto Műhelyének „Mélyelemzése” (MNB, 2024b) a nemzetközi viszonylatban is kiugróan magas hazai élelmiszerinflációt három mögöttes tényezőcsoportra vezeti vissza. Az egyik ezek közül a nemzetközi környezetből származik (terményárak, input műtrágya- és energiaárak emelkedése), a másik hazai strukturális összetevőket fog át (alacsony hatékonyság, magas energiaintenzitás, és ahogy a 3. sz. ábra is mutatja, az európai uniós

21 A FAO az Egyesült Nemzetek Szervezetének Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezete – Food and Agriculture Organization of the United Nations.

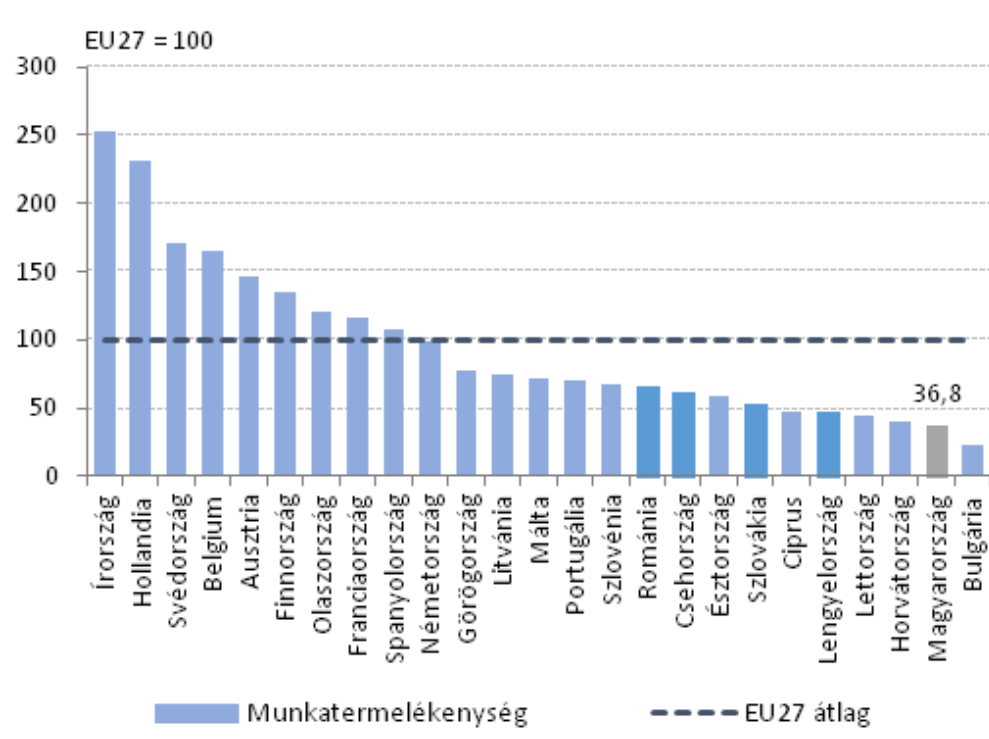
összevetésben az Unió átlagának mindössze 36 százalékát kitevő gyenge termelékenység, valamint az ebből fakadó versenyképességi gondok). A harmadik tényezőcsoport ugyancsak belső, ciklikus elemeket tartalmaz (profitinfláció, árstopok, árfolyam és jövedelem kiáramlás).

2. sz. ábra: Az olaj- és gázárak, valamint a nominális FAO élelmiszer-árindex alakulása

Forrás: MNB (2024a)

3. sz. ábra: Élelmiszeripar munkatermelékenysége (2021)

Forrás: MNB (2023)

ADALÉKOK AZ ÉLELMISZERINFLÁCIÓ ÖSSZETEVŐIHÖZ

A továbbiakban a „Mélyelemzés” által említett hazai ciklikus tényezőkkel összefüggésben teszünk néhány kiegészítést az „Élelmiszer jellegű bolti vegyes kiskereskedelem” (TEAOR 4711) ágazat teljesítményének empirikus vizsgálata alapján. A közvéleményben az élelmiszerkereskedelmi cégekről az az általános kép alakult ki, hogy piaci pozíciójukat kihasználva önkényesen emelik az áraikat, és ezáltal ők az infláció legfontosabb gerjesztői. A fogyasztók valóban ezekben az üzletekben szembesülnek nap mint nap a drágulással, azonban ez a végpont, és nem a teljes, összetett folyamat. A tisztánlátást nem segíti, hogy az infláció elleni küzdelemben a kommunikációt a politikai racionalitás szempontjai vezérlik, egyszerűbb ugyanis, ha lehet felelőst felmutatni (háborús infláció,

szankciós infláció, vállalati kapzsiság stb.), mint szikár gazdasági érvekkel élni. Arra próbálunk választ találni a pénzügyi mutatószámok segítségével, hogy az ágazat szereplőinek tevékenysége, árképzési gyakorlata mennyire járult hozzá az élelmiszerinfláció felfutásához, azaz volt-e szerepük, felelőségük ebben a folyamatban.

A deklarált főtevékenységük alapján az ágazathoz tartozó társas vállalkozások beszámolóinak adatait a Moody's Analytics csoporthoz tartozó ORBIS Europe adatbázisból merítettük. A számadatok azt mutatják, hogy egy sokszereplős, ugyanakkor erősen koncentrált ágazatról van szó. A kiválasztott ágazathoz tartozó, az ORBIS-Europe-ból elérhető hazai minta (a továbbiakban: minta) 3.538 vállalkozás adatait tartalmazza, és a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2022-es adatai alapján az ágazat forgalmának 85%-át fedi le. Elemzésünket a hat legnagyobb szereplő teljesítménymutatóinak vizsgálatára összpontosítjuk. Ezek a cégek kivétel nélkül külföldi tulajdonban vannak. Meghatározó jelentőségüket jól mutatja, hogy a mintában szereplő vállalkozások nettó árbevételének 74,7 százalékát, mérlegfőösszegének 72,7 százalékát, összesített saját tőkéjének pedig 69,3 százalékát mondhatták magukénak 2022-ben. A mintában szereplő vállalkozások közel 92 ezer főt foglalkoztattak, akiknek több mint 55 százaléka ennél a hat vállalkozásnál talált munkát.

PROFITVEZÉRELT INFLÁCIÓ

Az (MNB, 2024b) szerint az elmúlt két év élelmiszer áremelkedését meghatározó módon növelte a profitvezérelt infláció, a hazai sajtóban Varga – Veczán (2022) által „kapzsinflációnak” nevezett jelenség. A különféle nemzetközi tanulmányokban, újságcikkekben „greedflation”, „profit inflation” vagy „seller’s inflation” elnevezéssel illetett fogalomnak az a tartalma, hogy a vállalatok nagyobb mértékben növelik az eladási áraikat, mint amit a költségeik emelkedése indokoltta tenne (Portfolio.hu, 2023b). Ennek a jelenségnek a vizsgálata az inflációhoz való hozzájárulása okán a nemzetközi figyelem középpontjába került. A hazai élelmiszeripar nettó működési eredménye 2019 és 2022 között 64,7 százalékkal bővült, ami látszólag jelentős profitinflációra utal.

Számos tanulmány – Bivens, (2022), De Loecker et al. (2023), Glover et al. (2023), Konczal – Lusiani (2022), Lapavitsas et al. (2022), Stoller (2021), Weber – Wasner (2023), White, (2023) – támasztotta alá empirikus adatok alapján, hogy a vállalatok kihasználták a piaci pozíciójukból fakadó lehetőségeiket a haszonkulcs növelésére. A magyar vállalati adatokkal elvégzett elemzésben Ábel et al. (2023) azt vizsgálta, hogy a vállalati haszonkulcs változása hozzájárult-e

az infláció gyorsulásához. De Locker et al. (2020) és Konczal – Lusiani (2022) megközelítését alkalmazva azt találta, hogy az átlagos felár alakulása Magyarországon 2020-2021 között nem mutatja az Egyesült Államokban megfigyelhető dinamikus bővülést, aminek az lehet az oka, hogy az ELÁBÉ értéke nagyobb volumenben nőtt, mint ahogyan azt a társaságok az árbevételben realizálni tudták volna. Ugyanakkor a teljes üzemi szintű profit figyelembevételével elvégzett számítások azt igazolták, hogy az EBITDA²² haszonkulcs növekvő pályán mozgott, sőt a pandémia évei alatt jelentősen növekedett. Mindez alátámasztja, hogy a társaságok a magasabb profit elérése érdekében Magyarországon is kihasználták piaci erejüket, és a költségeiket meghaladóan emelték áraikat.

Hegedüs et. al. (2023) a hazai agráriumban, élelmiszeriparban és kiskereskedelemben működő társaságok haszonkulcsának, valamint árrésének 2014-2021 közötti alakulását vizsgálta ugyancsak Konczal – Lusiani (2022) megközelítése alapján. A legmagasabb EBITDA margin az agráriumban volt kimutatható, és a kiskereskedelmi szektor profitabilitása és árnövekedése leképezte az agráriumban tapasztaltakat. Az is megállapítható volt, hogy főként a kisvállalati kategória szereplőinél nőtt a haszonkulcs és az árrés, viszont a közép- és nagyvállalatoknál nem volt megfigyelhető a nyereségesség jelentős mértékű javulása.

Az élelmiszeripar teljesítményeit illetően az MNB (2024a) megállapítása szerint a profitvezérelt inflációt erősítette, hogy a termelési lánc több elemében is nőtték az árrések. A hazai vállalati szektor árazási gyakorlatát a vállalati éves eredménykimutatások alapján vizsgáló ifj. Becsey (2023c) ugyanakkor nem látja igazoltnak a túlárazást, mert a gazdaság egészét nézve a vállalati bevételek nem emelkedtek gyorsabban, mint a ráfordítások, és az adózott eredmény szinte ugyanolyan mértékben növekedett csak, mint az éves átlagos infláció.

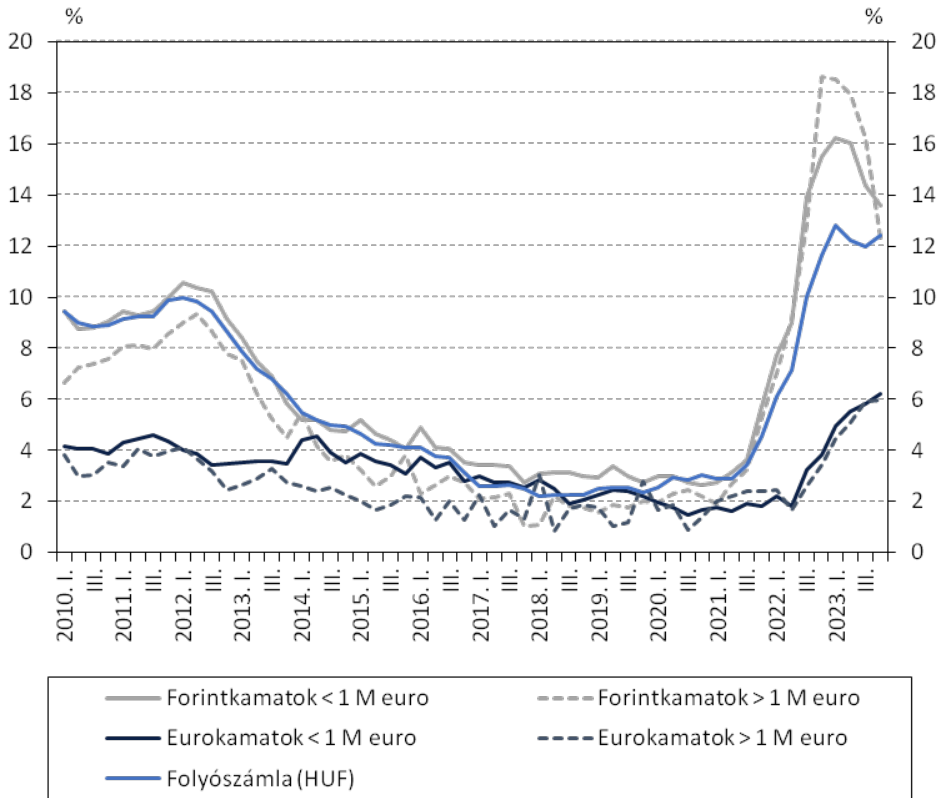
AZ INFLÁCIÓ KEZELÉSÉRE ALKALMAZOTT EGYES KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

Az infláció visszaszorítása, valamint az államháztartás megbomlott egyensúlyának helyreállítása, a költségvetés jelentős deficitjének a mérséklése érdekében kormányzati részről olyan intézkedéseket léptettek életbe, amelyek beavatkozást jelentettek a versenypiac működési feltételeibe. A vállalati jövedelmek megcsapolását jelentő, különféle jogcímenek bevezetett új adótételek, elvonások növelték a gazdasági szereplők működési költségeit, rontották jövedelmezőségüket. Mindeközben jelentősen szigorodtak a hazai finanszírozás feltételei a

22 EBITDA – Earnings Before Interest, Tax, Depreciation and Amortization, vagyis a vállalkozás kamat, nyereségadók és értékcsökkenés nélküli üzemi eredménye.

kamatkörnyezet megváltozása, a hitelek drágulása következtében. A 4. sz. ábra jól érzékelteti, hogy az új hitelkihelyezések kamatai 2023 elejére többszörösére növekedtek mind a forint, mind az euró-hitelek esetében. Ez súlyosan érintette az élelmiszeripar és -kereskedelem vállalkozásait is, amelyek egyébként is hatékonysági gondokkal küzdöttek.

4. sz. ábra: A vállalati új hitelkihelyezések kamatlába

Forrás: MNB (2024d)

Az ágazat szereplői szempontjából a legsúlyosabb következményekkel járó intézkedés az volt, hogy a kormány 2022-ben emelte a különadókat (197/2022. (VI. 4.) Korm. rendelet), ami összesen mintegy 800 milliárd forintos elvonást jelentett 8 szektor (bankok, energetika, biztosítók, kiskereskedelem, gyógyszer-forgalmazók, telekommunikációs cégek, légitársaságok, reklámszektor) vállalkozásaitól. A kiskereskedelemben tevékenykedő vállalkozásokat a rendelkezés bevezetésének évében 80 százalékos pótdadó sújtotta az éves kiskereskedelmi adó összege után. A kiskereskedelmi adó címén 2022-ben a központi költségvetésnek 176,7 milliárd forint bevétele származott, ami több mint 100 milliárddal haladta meg az előirányzatot (Törvényjavaslat, 2023; és 2023. évi LXXIII. törvény). Ez jelentős részben a felső adókulcs emelésére és a már említett pótdóra vezethető vissza, amely az ágazat sajátosságaiból fakadóan döntő mértékben a hat legnagyobb szereplőt sújtotta. A Lidl közleményben tudatta, hogy 2022-ben a kereskedelmi adó és a különadó 36,9 milliárd forint többletköltséget okozott a vállalatnak (Vállalat.lidl.hu, 2023), míg a Spar 26,7 milliárd, a Tesco 39,7 milliárd, az Aldi 13,3 milliárd, a Penny-Market 13,1 milliárd, az Auchan pedig 12,6 milliárd forintot fizetett a költségvetésbe ezeken a jogcímeken (Trademagazin.hu, 2023). Ez összesen 142,3 milliárd forintot tesz ki, ami azt jelenti, hogy erre a hat vállalatra jutott az ágazat befizetéseinek döntő hányada. Ez már akkora mértékű terhelés, amit a vállalkozások kénytelenek voltak részben beépíteni az árakba, elsősorban a legnagyobb forgalmú élelmiszereknél, és áthárítani a fogyasztókra.

2. sz. táblázat: A nettó árbevétel és az eladott áruk beszerzési értékének dinamikája

Megnevezés		A nettó árbevétel és az eladott áruk beszerzési értékének bővülése (2018 = 100%)				
		2018	2019	2020	2021	2022
Nettó árbevétel	Az első hat	100,0%	107,4%	109,1%	114,0%	129,5%
ELÁBÉ	vállalkozásnál	100,0%	108,2%	108,7%	113,1%	128,7%
Nettó árbevétel	Az ágazat többi	100,0%	105,4%	99,7%	106,1%	117,3%
ELÁBÉ	szereplőjénél	100,0%	104,1%	99,8%	105,3%	115,6%

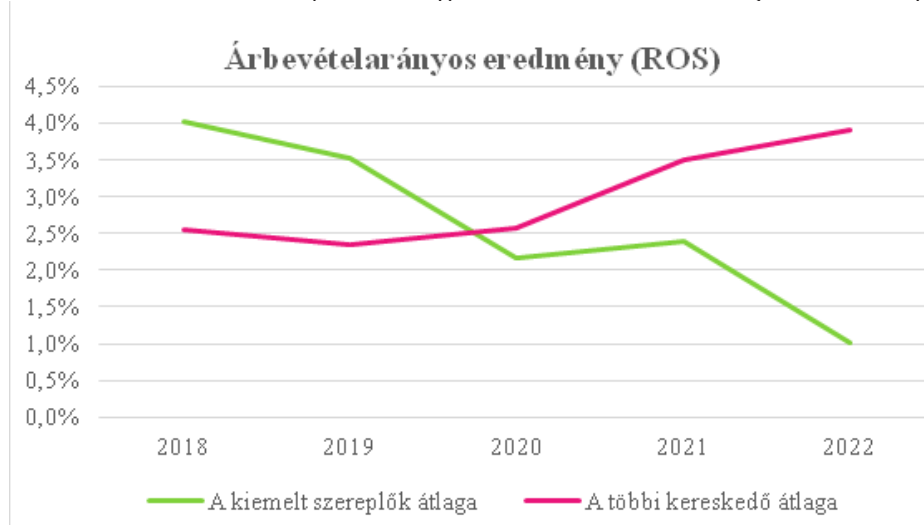
Forrás: Saját szerkesztés az ORBIS Europe adatbázis adatai alapján

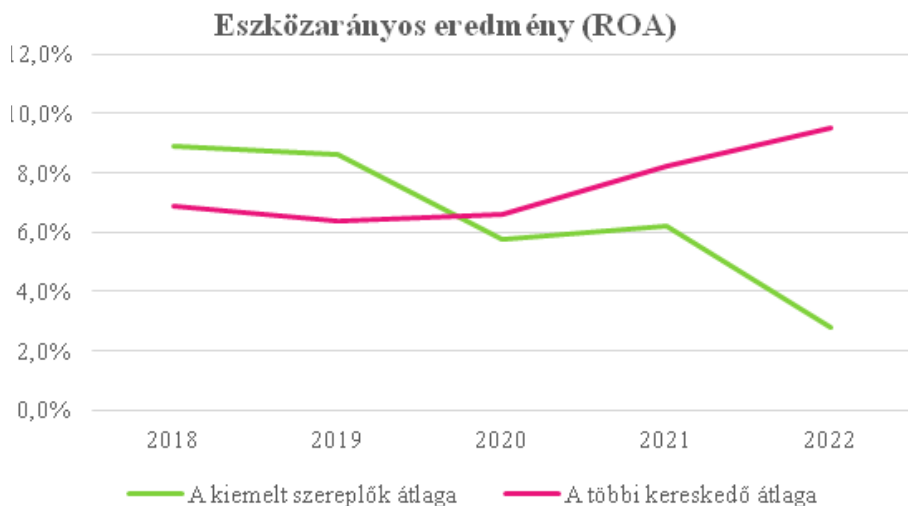
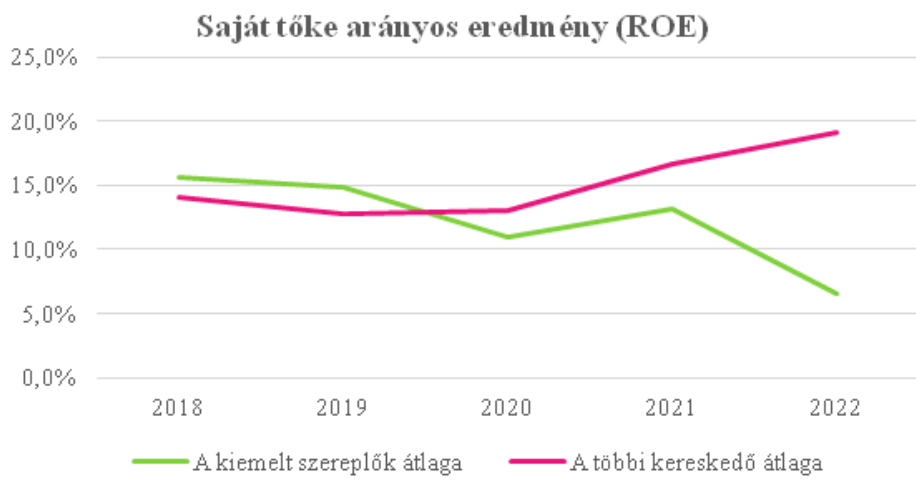
Az adatok tükrében ugyanakkor megállapítható, hogy az élelmiszereknél 2022-ben tapasztalt rendkívül magas áremelkedést alapvetően nem ezeknek a piaci szereplőknek az árképzési gyakorlata idézte elő és táplálta. A 2. sz. táblázatból látható, hogy a hat vállalkozás összesített nettó árbevétele 2018-hoz képest 2022-re 29,5 százalékkal növekedett, viszont az eladott áruk beszerzési értékének (ELÁBÉ) 28,7 százalékos bővülése alig maradt el ettől.

Az ágazat többi szereplőjénél az árbevétel ugyan jóval kisebb mértékben növekedett (17,3 százalék), ráadásul 2020-ban a Covid-19 következtében visszaesés volt tapasztalható, de az ELÁBÉ dinamikája esetükben is jóformán szinkronban mozgott az árbevétellel, és 2022-ben 15,6 százalékot tett ki.

Az 5. sz. ábrán látható átlagos jövedelmezőségi mutatók arról tanúskodnak, hogy az ágazat hat kiemelt szereplőjénél 2018-hoz képest 2022-re az árbevétel arányos adózott eredmény (ROS) 4 százalékról 1 százalékra, a saját tőke arányos eredmény (ROE) 15,7 százalékról 6,6 százalékra, az eszközarányos jövedelmezőség (ROA) pedig 8,9 százalékról 2,8 százalékra esett vissza. A többi ágazati szereplő jövedelmezősége ugyanakkor mind a három mutató esetében javult, visszaesés csak 2019-ben figyelhető meg, 2022-ben azonban a kiemelt szereplők mutatóit már majd háromszorosan meghaladták.

5. sz. ábra: A kiemelt szereplők és az ágazat többi vállalkozásának jövedelmezősége

Forrás: Saját szerkesztés az ORBIS Europe adatbázis adatai alapján

A hat vizsgált kiskereskedelmi vállalkozás eredményességét elemezve megállapítható, hogy a 2022. évi összevont adózás előtti eredmény a 2018. évinek mindössze a harmadát tette ki, miközben az ágazat többi szereplőjének adózott eredménye 1,74-szeresére nőtt. A cégek a forgalom fenntartása érdekében akár mérsékeltek volna az áremelkedést, de az adóterhek növekedése nem tette lehetővé, hogy az eredmény terhére ilyen intézkedéseket alkalmazhassanak. Az ágazat egészét lefedő minta 61,9 százalékos értéke is arra enged következtetni, hogy a vállalkozásokat sújtó kormányzati elvonások, különösen a nagy cégek esetében számottevően rontották a gazdálkodás eredményét, és nehéz helyzetbe hozták ezeket a piaci szereplőket a versenyügyi feltételekbe történt beavatkozással.

Az államháztartás konszolidálása és az infláció leszorítása érdekében hozott kormányzati intézkedések várhatóan továbbra is érvényben maradnak. A különadó rendelkezés hatályát még 2024-re is meghosszabbították, és egyidejűleg változtak az adókulcsok, a 100 milliárd forintot meghaladó árbevétel esetén ennek mértéke 4,1-ről 4,5 százalékra emelkedett. A vizsgált minta hat legnagyobb forgalmú szereplője esetében az éves árbevétel 100 milliárdnál jóval magasabb, így továbbra is a legmagasabb adókulcs alá tartoznak, és az általuk évente befizetendő kiskereskedelmi különadó összesítve várhatóan meghaladja a 150 milliárd forintot.

A kiskereskedelmi vállalkozások működési eredményét a kiskereskedelmi különadó mellett ugyancsak negatívan befolyásolták az egyes élelmiszerekre bevezetett ársapkák (6/2022. (I. 14.) Korm. rendelet), illetve a kötelező akciózás elrendelése (162/2023. (V. 5.) Korm. rendelet) anélkül, hogy az élelmiszer infláció megfékezéséhez ezek az intézkedések érdemben hozzájárultak volna. A jegybank elnöke szerint a várt infláció csökkentése helyett 2022-ben éppen ellenkező hatást, 3,0-4,0 százalékpontonra tehető árszínvonal növekedést váltottak ki (Matolcsy, 2024), ezért alkalmazásukat elhibázott gazdaságpolitikai intézkedésnek ítéli, amely piaci torzuláshoz, valamint az árresek emelkedéséhez, a vállalkozások árazási erejének növekedéséhez vezetett. Kétségtelen, hogy a vállalkozások a rögzített árú termékeken 2022 végéig elszenvedett veszteségeiket, ami például a Lidl esetében 19 milliárd forintot tett ki, oly módon igyekeztek csökkenteni, hogy emelték a rendelet hatálya alá nem tartozó termékek árát. Ez azonban elvileg csak abban az esetben fejt ki inflációnövelő hatást, ha túlkompenzálás történik, vagyis az áremelés üteme meghaladja a költségek emelkedését, ami pedig megjelenik a nyereség növekedésében. A 3. sz. táblázat alapján azonban az látható, hogy az említett hat kiskereskedelmi áruházlánc 2022. évi adózott eredménye az előző évihez képest nem javult, hanem számottevően visszaesett, erre a megállapításra jutott (Miklós, 2024) is.

3. sz. táblázat: Az adózás előtti eredmény alakulása a kiemelt szereplőknél és a többi kereskedőnél a 2018-as bázishoz viszonyítva

Megnevezés	Az adózás előtti eredmény összegének alakulása (2018=100%)			
	2019	2020	2021	2022
A kiemelt szereplőknél összesen	94,9%	59,7%	66,0%	33,9%
A többi kereskedőnél összesen	97,7%	100,1%	142,4%	173,9%
A minta egészében	95,5%	67,8%	81,3%	61,9%

Forrás: Saját szerkesztés az ORBIS Europe adatbázis adatai alapján

Tovább nehezítette a kiskereskedelmi vállalkozások helyzetét, és jelentős többlet költséget okoz számos élelmiszer esetében (üdítőitalok, energiatalok, előrecsomagolt cukrozott készítmények, édes- és sós tészták, ételízesítők, gyümölcsízek) az ún. népegészségügyi termékadó (Neta tv., 2011), amely az egyes termékfajták egységnyi térfogatára, vagy tömegére vetítve tartalmazza a fizetendő adót. Az adótételeket, amelyek 8-tól 780 forintig terjednek, a törvény 2022-es módosításakor több terméknél is jelentősen megemelték, például az energiatalok egyikénél 50 forint/literről 65 forint/literre, másiknál 300 forint/literről 390 forint/literre. Ugyancsak hátrányosan befolyásolták az élelmiszeripar jövedelmezőségét a kiterjesztett gyártói felelősség keretében bevezetett csomagolóanyagok után fizetendő díjak (80/2023. (III. 14.) Korm. rendelet).

Nyilvánvalóan nem függetlenül a kiskereskedelmi működés feltételeinek szigorúbbá válásától, a fogyasztók a hazai üzletekben is egyre gyakrabban találkozhatnak azokkal a megtévesztő praktikákkal, amelyeket a szupermarketek világszerte alkalmaznak az élelmiszerek drágulásának elfedésére, romló jövedelmezőségük kompenzálására. Az amerikai és nyugat-európai fogyasztóvédelmi szervezetek több ilyen jelenségre is felhívták a figyelmet. Az egyik az ún. „shrinkflation”, amely során az előrecsomagolt termékek súlyát, mennyiségét csökkentik, miközben azok ára nem, vagy nem ezzel arányosan mérséklődik. A „cheapflation” fogalommal illetett gyakorlat során pedig a gyártó az adott termék egyes összetevői közül csökkenti, kihagyja, vagy olcsóbb, gyengébb minőségű komponenssel helyettesíti a legdrágábbakat, miközben magát a végterméket változatlan áron értékesíti (Walker, 2024). Cavallo – Kryvtsov (2024) tíz ország 91 kiskereskedelmi hálózatának élelmiszer eladási egységárát vizsgálta a 2018 és 2024 közötti időszakban. Arra a következtetésre ju-

tottak, hogy az átmeneti ideig alkalmazott árcsökkenési akciók mérsékeltek a fogyasztók inflációs terheit, a diszkontban érintett termékek egységárának növekedését 4,8 százalékponttal mérsékeltek az egyéb termékekéhez képest. Ugyanakkor a fogyasztói kiadásoknak az olcsóbb márkák felé való eltolódása 2,8 százalékponttal emelte az élelmiszer inflációt, mivel az azonos rendeltetésű termékek olcsóbb verziójának ára sokkal nagyobb ütemben emelkedett, mint a magasabb árfekvésű prémium változaté.

KÖVETKEZTETÉSEK

A magyar gazdaság a 2008-as globális pénzügyi válságból való kilábalást követően 2019-ig javuló teljesítményt mutatott, az uniós átlagot meghaladó növekedés alacsony inflációs és kamatkörnyezetben ment végbe, javuló egyensúlyi viszonyok mellett. Ez a folyamat azonban megszakadt a Covid-19, a globális ellátási láncok sérülése, valamint az orosz-ukrán háború által kiváltott nyersanyag- és energiaárrobbanás következtében. Visszaesett a gazdasági növekedés, felszökött a költségvetési deficit, újból növekedésnek indult az eladósodás, a korábbi alacsony kamatkörnyezet drasztikusan átalakult, a vállalkozások működési feltételei szigorodtak.

A gazdaságpolitikai döntéshozók számára a legsúlyosabb kihívást a gyors ütemben felfutó infláció jelentette, ezen belül különösen az élelmiszerárak emelkedése. A kormányzati intézkedések a költségvetési szempontokat szem előtt tartva az adópolitikai eszköztár alkalmazásával igen jelentős jövedelemelvonás és átcsoportosítás révén próbálták visszafogni az árszínvonal emelkedését. A hónapról hónapra rekordokat döntögető élelmiszer áremelkedés megállítása érdekében alkalmazott ársapkák torzították a versenypiaci viszonyokat. Az infláció kezelésében a politikai racionalitás dominált, amely prioritásként kezelte a Kornai által nem minden iróniát nélkülöző fogalommal illetett paternalista „jóléti állam” vívmányainak megőrzését (Kornai, 1995). A paternalizmus jegyében olyan szelektív beavatkozások történtek a gazdaság működésébe, amely az egyenlőtlen tehermegosztás következményeként nehéz helyzetbe hozta az egyébként versenyképes vállalkozások egész sorát.

A vállalkozásoknak a költségeiket indokolatlan mértékben meghaladó ár-emelését jelentő profitvezérelt infláció jelensége a hazai élelmiszer kiskereskedelmi ágazatban nem volt jellemző. Az itt működő hat legnagyobb piaci szereplő pénzügyi beszámolóiból nyert adatok alapján látható, hogy a közvélekedéssel és sugalmazással ellentétben nem voltak gerjesztői az élelmiszer inflációnak. Ellenkezőleg, a kormányzati elvonások, különadók következtében egyrészt

abszolút értelemben számottevően romlott a jövedelmezőségük, másrészt az ágazat többi szereplőjéhez viszonyítva relatív pozícióik is sokkal kedvezőtelenebbé váltak.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ábel, I., Hegedűs, Sz., Nagy, Gy., & Tóth, O. É. (2023). A vállalati haszonkulcs és az infláció: új elem az infláció magyarázatában In: Szegedi, Krisztina (2023), (szerk.) Szemelvények a BGE kutatásaiból II. kötet Budapest, Budapesti Gazdasági Egyetem 7-14. https://doi.org/10.29180/978-615-6342-76-8_1
- Banai, P. (2024, Január 15). Gazdasági növekedés és stabilitás – merre tovább, magyar költségvetés? Portfolio <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20240115/gazdasagi-novekedes-es-stabilitas-merre-tovabb-magyar-koltsegvetes-662775>
- Bivens, J. (2022, April 24). Corporate profits have contributed disproportionately to inflation. How should policymakers respond? Economic Policy Institute <https://portside.org/2022-04-24/corporate-profits-have-contributed-disproportionately-inflation-how-should-policymakers>
- Cavallo, A., & Kryvtsov, O. (2024, June). Price Discounts and Cheapflation During the Post-Pandemic Inflation Surge. NBER Working Paper, 32626, https://www.nber.org/system/files/working_papers/w32626/w32626.pdf
- De Loecker, J., Eeckhout, J., & Unger, G. (2020). The Rise of Market Power and the Macroeconomic Implications. *The Quarterly Journal of Economics*, 135 (2): 561–644. <https://doi.org/10.1093/qje/qjz041>
- Glover, A., Mustre-del-Rio, J., & von Ende-Becker, A. (2023, January). How Much Have Record Corporate Profits Contributed to Recent Inflation?, *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Kansas City, 108 (1), 23-34. <https://doi.org/10.18651/er/v108n1glovermustredelriovonendebecker>
- Hegedűs, Sz., Lencsés, E., Ábel, I., & Nagy, Gy. (2023). Az infláció determináló tényezői az agráriumban, az élelmiszeriparban és a kiskereskedelemben In: Denich, E. (szerk.). *A számvitel és a controlling elmélete, gyakorlata : Újdonságok és kihívások a számvitel világában. I. Tudományos Konferencia konferenciakötete*, Budapest, Budapesti Gazdasági Egyetem (BGE) 67-79. https://publikaciotar.uni-bge.hu/id/eprint/2154/1/A%20sz%C3%A1mvitel%20%C3%A9s%20a%20controlling%20elm%C3%A9lete,%20gyakorlata_%C3%BAjdons%C3%A1gok%20%C3%A9s%20kih%C3%ADv%C3%A1sok%20a%20sz%C3%A1mvitel%20vil%C3%A1g%C3%A1ban.pdf

- ifj. Becsey (2023, december 12). 3+1 ábra arról, miért nem felelősek a vállalati profitok az inflációért Magyarországon. Portfolio, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20231212/31-abra-arrol-miert-nem-felelosek-a-vallalati-profitok-az-inflacioert-magyarorszagon-656939>
- Konczal, M., & Lusiani, N. (2022, June 21). Prices, Profits, and Power: An Analysis of 2021 Firm-Level Markups. Roosevelt Institute, http://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2022/06/RI_PricesProfitsPower_202206.pdf
- 80/2023. (III. 14.) Korm. rendelet a kiterjesztett gyártói felelősségi rendszer működésének részletes szabályairól. Nemzeti Jogszabálytár, <https://njt.hu/jogszabaly/2023-80-20-22> Letöltés: 2024. március 11.
- 6/2022. (I. 14.) Korm. rendelet az árak megállapításáról szóló 1990. évi LXXXVII. törvény veszélyhelyzet ideje alatt történő eltérő alkalmazásáról. Nemzeti Jogszabálytár, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200006.kor>
- 197/2022. (VI. 4.) Korm. rendelet az extraprofit adókról. Nemzeti Jogszabálytár, <https://njt.hu/jogszabaly/2022-197-20-22#SZ4A>
- 162/2023. (V. 5.) Korm. rendelet a háborús élelmiszerár-infláció csökkentése érdekében szükséges intézkedésekről. Nemzeti Jogszabálytár, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300162.kor>
- Kornai, J. (1995). Négy jellegzetesség A magyar fejlődés politikai gazdaságtani megközelítésben Első rész, Közgazdasági Szemle, 42(12), 1097-1117. <http://www.kszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=60>
- Lapavitsas, C., Meadway, J., & Nicholls, D. (2022, September). The True Causes of Inflation: Weak Production and High Profits. Nautilus International, <https://gftu.org.uk/wp-content/uploads/2022/09/The-Real-Causes-of-inflation.pdf>
- Lidl (2023, Július 31). A lidl a nehéz gazdasági környezetben is maximálisan elkötelezett a magyar vásárlók mellett. Lidl Magyarország Kereskedelmi Betéti Társaság https://vallalat.lidl.hu/sajtoszoba/sajtokoezlemenyek/20230731_beszamolo
- Matolcsy, Gy. (2023, szeptember 21). Az inflációs korszak ára. MKT Vándor-gyűlés <https://www.mnb.hu/letoltes/mkt-eloadas-az-inflacios-korszak-ara-09-21.pdf>
- Miklós, L. (2024, április 6). Azért volt nálunk átlagon felül drága az élelmiszer, mert megnövelték a forgalmi adókat. G7, <https://g7.hu/kozelet/20240406/azert-volt-nalunk-atlagon-felul-draga-az-elelmiszer-mert-megnoveltek-a-forgalmi-adokat/>
- MNB (2023). Inflációs jelentés. MNB, <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/inflacios-jelentes/2023-12-21-inflacios-jelentes-2023-december>
- MNB (2024a). Inflációs jelentés. MNB, <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/inflacios-jelentes/2024-03-28-inflacios-jelentes-2024-marcius>

- MNB (2024b). A hazai élelmiszerinfláció mögött meghúzódó tényezők MNB Mélyelemzések. MNB, <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-melyelemzes-a-hazai-elelmiszerinflacio-mogott-meghuzodo-tenyezok.pdf>
- MNB (2024c). KSH forrású fogyasztóiár-index idősorok. MNB Statisztika, https://statisztika.mnb.hu/publikacios-temak/arak_arfolyamok/fogyasztoi-arak/ksh-forrasu-fogyasztoi-ar-index-idosorok
- MNB (2024d). Hitelezési folyamatok. MNB, <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/hitelezesi-folyamatok/hitelezesi-folyamatok-2024-februar>
- Neta tv. (n.d.). 2011. évi CIII. törvény a népegészségügyi termékadóról. Net Jogtár, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100103.tv>
- Orbis Europe <https://orbiseurope-r1.bvdinfo.com/version-20240203-3-2/Orbis4Europe/1/Companies/Search>
- Stoller, M. (2021, december 9). Corporate Profits Drive 60% of Inflation Increases. BIG, <https://mattstoller.substack.com/p/corporate-profits-drive-60-of-inflation>
- The Economist (2023, July 6). “Greedflation” is a nonsense idea. Inflation is the result of economic policy mistakes and war, not corporate avarice. Economist, <https://www.economist.com/leaders/2023/07/06/greedflation-is-a-nonsense-idea>
- Törvényjavaslat (2023) a Magyarország 2022. évi központi költségvetéséről szóló 2021. évi XC. Törvény végrehajtásáról. Parlament, <https://www.parlament.hu/irom42/05387/05387.html>
2023. évi LXXIII. törvény a Magyarország 2022. évi központi költségvetéséről szóló 2021. évi XC. törvény végrehajtásáról. Net Jogtár, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300073.tv>
- Trademagazin (2023, augusztus 2). A Tesco-t és a Lidl-t is megszorogatta a külföld. Trendmagazin, <https://trademagazin.hu/hu/a-tesco-t-es-a-lidl-t-is-megszorongatta-a-kulonado/>
- Trippon, M. (2023, május 30). Toronymagasan vezet a magyar infláció – Miért ilyen súlyos a helyzet?. Portfolio, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230530/toronymagasan-vezet-a-magyar-inflacio-miert-ilyen-sulyos-a-helyzet-616938>
- Varga, M.Zs., & Veczán, Z. (2022, október 27). Beszéljünk a kapzsinflációról. Mandiner.hu, <https://mandiner.hu/belfold/2022/10/inflacio-kapzsinflacio>
- Walker, L. (2024, April 29). ‘Not-so-fishy fish sticks’: What is cheapflation and what to pay attention to. Brusselstimes, <https://www.brusselstimes.com/1021212/not-so-fishy-fish-sticks-what-is-cheapflation-and-what-to-pay-attention-to>

- Weber, I. M., & Wasner, E. (2023, summer). Sellers' Inflation, Profits and Conflict: Why can Large Firms Hike Prices in an Emergency? *Review of Keynesian Economics*, 11(2) 183–213. <https://doi.org/10.4337/roke.2023.02.05>
- White, S. (2023). Fed will keep rates high thanks to inflation fueled by corporate greed, investors say. *Tbsnews*, <https://www.tbsnews.net/bloomberg-special/fed-will-keep-rates-high-thanks-inflation-fueled-corporate-greed-investors-say>
- Zsoldos, Á. (2023, július 3). A kapzsinfláció létezik – de mennyire kell félni tőle?. *Portfolio*, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230703/a-kapzsinflacio-letezik-de-mennyire-kell-felni-tole-625405>